O‘QUVCHILARNING RUHIY RIVOJLANISHIDA OTA-ONALARNING ROLI

Azizova Ominaxon Sobitjonovna
Oltiariq tumani 10-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich va o‘rta maktab yoshidagi o‘quvchilarning ruhiy, emotsional va kognitiv rivojlanishida oilaviy muhit hamda ota-onalarning ta’siri IMRAD formati asosida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida ota-onalarning farzand tarbiyasiga bo‘lgan yondashuvlari (autoritar, demokratik, liberal) va ularning o‘quvchilar ruhiyatidagi inqirozlar, xavotirlanish hamda o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari bilan bog‘liqligi o‘rganildi. Olingan natijalar asosida maktab va oila hamkorligini kuchaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: *ruhiy rivojlanish, ota-ona roli, maktab psixologi, emotsional intellekt, xavotirlanish, oilaviy muhit, motivatsiya.*

1. Introduction (Kirish)

Zamonaviy psixologiya va pedagogikaning eng dolzarb muammolaridan biri - o‘quvchilarning shaxs sifatida garmonik rivojlanishi va ularning ijtimoiy muhitga moslashuvidir. Bola shaxsining poydevori oilada qo‘yiladi. Shveysariyalik pedagog I. Pestalotsi ta’kidlaganidek, *"Oila - tabiatning eng ajoyib asari va ilk tarbiya maskanidir"*.

Bugungi kunda texnologiyalar rivojlangani sari ota-ona va bola o‘rtasidagi jonli muloqotning kamayishi o‘quvchilarda emotsional sovuqlik, darslarga qiziqishning pasayishi va maktab xavotirlanishini (school anxiety) keltirib

chiqarmoqda. Mazkur tadqiqotning maqsadi - o‘quvchilarning ruhiy rivojlanishida ota-onalarning bevosita va bilvosita rolini empirik ma’lumotlar asosida aniqlash hamda muammolarga psixologik yechimlar taklif etishdan iborat.

2. Methods (Tadqiqot metodlari)

Tadqiqot Oltiariq tumanidagi 10-maktabning 3-4 va 5-6 sinf o‘quvchilari (jami 120 nafar) hamda ularning ota-onalari o‘rtasida o‘tkazildi. Tadqiqotda quyidagi metodikalardan foydalanildi:

- **Filipps matrisasi:** O‘quvchilardagi maktab xavotirlanish darajasini aniqlash.
- **"Ota-onalarning bolaga munosabati" test-so‘rovnomasi (A.Ya. Varga, V.V. Stolin):** Oiladagi tarbiya uslublarini (akseptatsiya, kooperatsiya, simbioz, autoritar giperprotektsiya, infantilizatsiya) tahlil qilish.
- **Kuzatish va korrelyatsion tahlil:** O‘quvchilarning choraklik baholari (o‘zlashtirish ko‘rsatkichi) va ularning ruhiy holati o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash.

3. Results (Tadqiqot natijalari)

O‘tkazilgan test va so‘rovnomalar natijasida ota-onalarning tarbiya uslubi va bolaning ruhiy holati o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqlik borligi aniqlandi. Natijalar quyidagi jadvalda umumlashtirildi:

Ota-onalar tarbiya uslubining o‘quvchilar ruhiyatiga ta’siri

T/r	Ota-onaning tarbiya uslubi (Foizda, %)	O‘quvchining ruhiy holati va xulq-atvori	Maktab xavotirlanish darajasi
1.	**Demokratik**	Mustaqil fikrlash, yuqori	Past (Sog‘lom

T/r	Ota-onaning tarbiya uslubi (Foizda, %)	O‘quvchining ruhiy holati va xulq-atvori	Maktab xavotirlanish darajasi
	(Kooperatsiya) - 45%	motivatsiya, o‘ziga bo‘lgan ishonch.	muhit)
2.	**Autoritar (Tazyiq va nazorat)** - 30%	Tortinchoqlik, tajovuzkorlik (agressiya), yolg‘on gapirishga moyillik.	Yuqori
3.	**Liberal (E’tiborsizlik/Sust)** - 25%	Mas’uliyatsizlik, dars qoldirish, diqqat tarqoqligi, hissiy bo‘shliq.	O‘rta / Beqaror

4. Muhokama va tahlil

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bolaning intellektual va ruhiy o‘sishi faqatgina maktabdagi ta’lim sifatiga bog‘liq emas. Maktabda berilgan bilim - poydevor ustidagi bino bo‘lsa, oiladagi ruhiy xotirjamlik - binoning poydevoridir.

- **Autoritar muhit asoratlari:** Ota-onasi faqat buyruq va jazo choraklari bilan yondashgan bolalar xato qilishdan qo‘rqadigan bo‘lib qoladi. Bu esa darslarda tashabbus ko‘rsatishga to‘sqinlik qiladi.
- **E’tiborsizlik oqibati:** Mobil telefonlar va gadjetlarga mukkasidan ketgan ota-onalarning farzandlarida "hissiy ochlik" (emotional deprivation) yuzaga keladi. Bola bu e’tiborni maktabda salbiy xulq-atvor ko‘rsatish orqali jalb qilishga urinadi.

Amaliy tavsiyalar -Maktab psixologidan maslahatlar:

1. **"Kunlik 20 daqiqa" qoidasi:** Ota-onalar har kuni kamida 20 daqiqa farzandi bilan telefonlarsiz, ko‘zlariga qarab, uning darslarini emas, balki his-

tuyg‘ularini (Bugun seni nima xursand qildi? Nimadan xafa bo‘lding?) so‘rashi lozim.

2. **Uch tomonlama hamkorlik:** Maktab psixologi, sinf rahbari va ota-ona ishtirokida "Farzandim - baxtim" mavzusida doimiy treninglar o‘tkazish.

3. **Rag‘bat mexanizmi:** Bolani bahosi uchun emas, qilgan harakati va intilishi uchun maqtash tizimini oilada joriy etish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning ruhiy rivojlanishida ota-ona faqatgina moddiy ta’minotchi emas, balki asosiy ruhiy tayanch va namuna hisoblanadi. Bola maktabda o‘zini baxtli va xavfsiz his qilishi uchun uning ortida uni tushunadigan va boricha qabul qiladigan oilasi turishi shart. Maktab psixologi sifatida ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish - kelajakda sog‘lom jamiyatni shakllantirishning eng samarali yo‘lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karshiyeva G.A. *Oila psixologiyasi va bolalar rivojlanishi.* Toshkent, 2022.
2. Varga A. Ya., Stolin V. V. *Test-oprosnik roditelskogo otnosheniya (ORO).* Prakticheskaya psixodiagnostika, 2018.
3. Vygotskiy L. S. *Pedagogicheskaya psixologiya.* Moskva, 2019.